MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№3

2026
MART

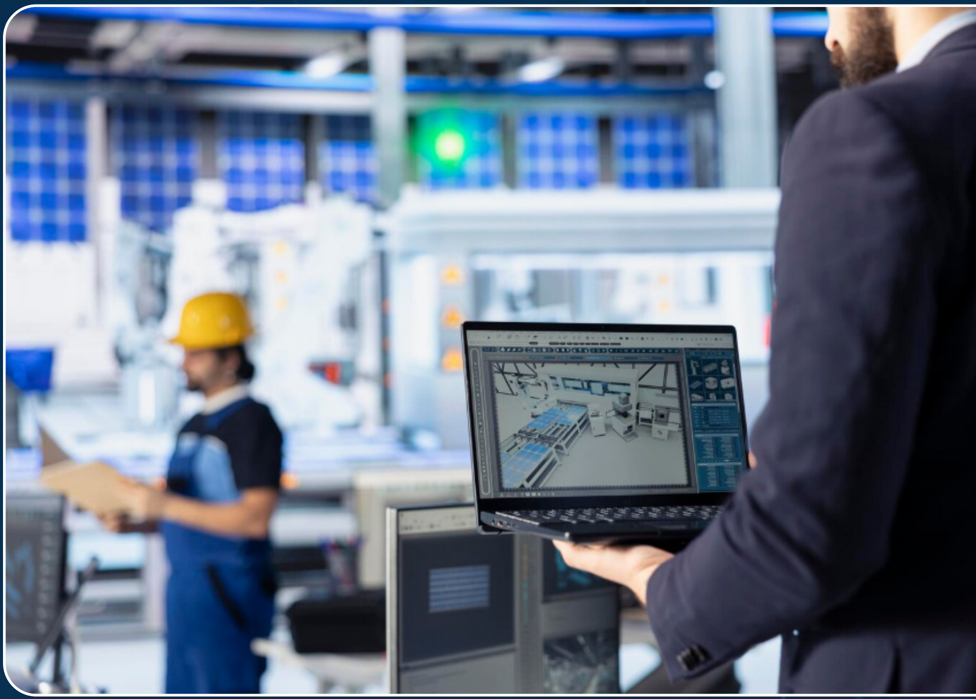

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar
OPEN ACCESS
ULRICHSWEB™ GLOBAL SERIALS DIRECTORY
Academic Resource Index ResearchBib
ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE
CYBERLENINKA
OpenAIRE
ROAD
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
BASE
Crossref
НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI
TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI
TOSHKENT ARXITEKTURA - QURILISH UNIVERSITETI
TOSHKENT KIMYO - TEXNOLOGIYA INSTITUTI
JIZZAX POLITEXNIKA INSTITUTI

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, mart.

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz:
1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI 24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li

FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL 30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna

YASHIRIN IQTISODIYOTNI KELTIRIB CHIQARUVCHI ASOSIY OMILLAR HAMDA IQTISODIYOTGA TA'SIRI 37
Toxtabayev Oybek Odilovich

QISHLOQ XO'JALIGI OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ZAMONAVIY BOSHQARUV 42
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li

O'ZBEKISTON GLOBAL-IQTISODIY RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI 48
Kuvatova Oliya Sheraliyevna

QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI KAPITAL BOZORI INSTRUMENTLARI ORQALI MOLIYALASHTIRISH IMKONIYATLARI 54
Igitov Jurabek Kuzibekovich

IQTISODIY ISLOHOTLAR DAVRIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING OMILLARI 61
Yangiboyev F.B.

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA BOSHQARISHNING INTEGRATSIYALASHGAN RISK-INDEKS MODELI 68
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich, Rajabov Shoxrux Suvon o'g'li

RUX VA QO'RG'OSHINNI SELEKTIV AJRATIB OLISHNI KOMBINATSIYALASH TEXNOLOGIYASI VA NAZARIYASI 74
Eshonqulov Uchqun Xudaynazar o'g'li, Haqberdiyev Dilshod Qodir o'g'li

UY-JOY QURILISHI HAJMINI UZOQ MUDDATLI PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH 81
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich

O'ZBEKISTONDA BOG'DORCHILIKNI RIVOJLANTIRISHDA IQLIM VA TABIIY OFATLAR NATIJASIDA YETKAZILDAN TALOFATLARNI DAVLAT TOMONIDAN KOMPENSATSIYA QILISH MEXANIZMI 85
Sattorov Orifjon Boymurodovich

AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MEXANIZMLARI 90
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li

O'ZBEKISTON QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING RIVOJLANISH DINAMIKASI VA TENDENSIYALARI 96
Musaeva Aynura Abayxolievna

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION IN THE CONTEMPORARY ENVIRONMENT 104
Normurodov Khusan Eshmakhmatovich

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI BAHOLASH YO'LLARI 108
Begamov S.X.

DEBITORLIK QARZLARINING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI 112
Normatova Gulmira Xayrullaevna

SOLIQLARNI PROGNOZLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH AMALIYOTI TAHLILI 118
Ergashov Jamshid Ashurovich

MEHNAT XARAJATLARI HISOBI: NAZARIY ASOSLAR, USULLAR VA BOSHQARUVDAGI AHAMIYATI 126
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich

KORPORATIV XIZMATLARNING BANK FOYDASIGA TA'SIRI: KOMISSION VA FOIZLI DAROMADLAR TAHLILI 131
Qurbonov Abror Abdullayevich

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA TASHKILIY MEXANIZMLARI 136
Djamalov G'ofir Oribjanovich

OCHIQLIK INDEKSI VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SAMARADORLIGI: O'ZBEKISTON TAJRIBASINING INSTITUTSIONAL TAHLILI 144
Dilshod Pulatov, Uchqun Abdug'aniyev

DUNYO SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY HOLATI VA NATIJALARI TAHLILI 153
Alimov Baxodir Batirovich

QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI 160
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna

QURILISH TASHKILOTLARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI 164
Muxibova Guli Yarkinovna, Sharifxodjayeva Odina Ulug'bek qizi

AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRINI BAHOLASH 168
Pirmedova Xayitgul Muxammedovna

IJTIMOIY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI: XALQARO TAJRIBA VA INSTITUSIONAL YONDASHUVLAR 173
Bafoyev Farrux Jo'raqulovich

KORXONALARDA AI-DRIVEN "DECISION SUPPORT SYSTEMS" (DSS)NI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI 181
Mardanova Ra'no

STRENGTHENING THE FINANCING OF FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN THROUGH BANK CREDIT 186
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Ibadullaeva Asal Ulugbek qizi

SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA DAVLAT BOSHQARUV TIZIMLARINI RAQAMLASHTIRISH 192
Aytmuratov Qutlımurat Jalgasovich

ATTRACTING INVESTMENTS FROM FINANCIAL MARKETS AND FACTORS INFLUENCING THE INCREASE OF THEIR ATTRACTIVENESS 196
Kholov Sherali Akhrorboyevich

MARKAZIY OSIYODA TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA ADOLATLI TAQSIMLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI 200
Matkarimov Mansur

XALQARO XIZMATLAR SAVDOSIDA TIBBIY TURIZMNING IQTISODIY AHAMIYATI 206
Farxodova Shohnoza Umidbek qizi

BANK XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING KO'P OMILLI INDIKATORLARI TIZIMI 213
Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li

SANOAT KORXONALARINI IQTISODIY FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI 219
Tillayeva Barno Ramizitdinovna

NOTIJORAT TASHKILOTLAR FAOLIYATIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVI VA AUDITORLIK HISOBOTLARINING O'ZIGA XOSLIGI 224
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Ubaydullayev Toxirjon Abdullajanovich

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕИНТЕГРАЦИИ ВОЗВРАЩАЮЩИХСЯ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ: МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КЫРГЫЗСТАНА.............230
Амантурова Дилбара Кыдыкбековна

РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ.................................237
Асрарова М.У.

О СКОРИНГОВЫХ МЕТОДАХ ЭКСПРЕСС-АНАЛИЗА ДОХОДНОСТИ АКЦИЙ УЗБЕКСКИХ ЭМИТЕНТОВ...242
Ирмухамедова Муслима Дилшодовна

UY-JOY QURILISHIDA ESKROU MEXANIZMLARINI JORIY ETISH ORQALI INVESTITSION XAVFSIZLIK VA MOLIYAVIY SHAFFOFLIKNI TA'MINLASH 247
Karimov Inomjon Ortikbaevich

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MASALALARI 254
Kamoliddinov Ilxomjon Muxammadjonovich, Kobilov Murod Vakkosovich

TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINING MOLIYAVIY BARQARORLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRINI BAHOLASH.......................................259
Axmedov Toxirjon Xasanjon o'g'li

SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ENERGETIKA VA ISHLAB CHIQARISH SALOHIYATINING ROLI.......................................264
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li

TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS-NAZORAT TIZIMI ORQALI RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISH 270
Fayziyev Sherzod Djunaydilloyevich

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ И СТРАХОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ ОПЕРАЦИЙ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКИНГА В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ.......................................275
Бахтиёров Худайберган Хамдам угли

DOIMIY BO'LMAGAN KUCH TA'SIRIDA DEFORMATSIYALANUVCHAN STANDART CHIZIQLI QATTIQ MODEL ISHLAB CHIQISH VA SONLI TAHLIL QILISH..............................282
Ahmadov Ilhom Aktam o'g'li, Isomova Sabohat Islom qizi

YOUTH ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR OF STRUCTURAL ECONOMIC TRANSFORMATION IN UZBEKISTAN.......................................290
Isakjanova Saboxat Muhamedovna

МОДЕЛИРОВАНИЕ САМОВОЗБУЖДЕНИЕ НЕЯВНОПОЛЮСНОГО СИНХРОННОГО ГЕНЕРАТОРА ПРОДОЛЬНО-ПОПЕРЕЧНОГО ВОЗБУЖДЕНИЯ.............................298
Пирматов Нурали Бердиёрович, Бекишев Аллаберген Ергашевич, Бердиёров Улугбек Нурали угли, Бердиёров Улмасбек Нурали угли

YURTIMIZDAGI EKOLOGIK SOF YOG'OCH MATERIALLARIDAN TAYYORLANGAN ORAYOPMA KONSTRUKSIYALARINING CHO'ZILISHGA QARSHILIGI 305
Yunusaliyev Elmurod Muhammadyaqubovich, Toshpulatov Ilhomjon Baxtiyorovich

AYDAR-ARNASOY KO'LLAR TIZIMINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA ZAMONAVIY EKOLOGIK MUAMMOLARI.......................................311
Aminov Hamza Husanovich, Madrimov Rajabboy Masharipovich, Xamdullayeva Aziza Baxtiyor qizi

EXPLAINABLE AI YORDAMIDA SOC UCHUN TUSHUNTIRILADIGAN KIBERXAVF ANIQLASH TIZIMINI ISHLAB CHIQISH.......................................318
N.N. Jo'rayev, A.Sh. Juraboyev

QUYOSH FOTOELEKTRIK MODULLARINI SUV YORDAMIDA TOZALASH VA SOVITISH USULLARI TAHLILI.......................................324
Ibragimov Umidjon Hikmatullayevich, Qodirov Jobir Ro'zimamatovich, Izomov Shahzod Niyoz o'g'li, To'ymurodov Quvonchbek Sherzod o'g'li

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING QURILISH SOHASIGA INTEGRATSIYASI: ILG‘OR XALQARO TAJRIBA 332
Fayziyeva Gulnoza Abdurahmonovna

ФАКТОРЫ НАЛОГОВОЙ КУЛЬТУРЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОБИРАЕМОСТЬ НАЛОГОВ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ 339
Хакимова Ситора Ильёсжон кизи, Муталова Дилором Махамаджановна

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ЭКСПЕРТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ 345
Л.А. Кадырова, Б. Н. Эгамов

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUG‘URTA BOZORINING TUZILISHI TAHLILI 350
G‘oziyeva Aziza Abdusalomovna

MINTAQALARDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH MASALALARI 358
Xamrayev Quvvat Iskandarovich

KONTEYNERLI TASHUVLARNING JORIY HOLATI, MAVJUD MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 366
Samatov G‘affor Alloqulovich, Xolmatov Bekzod Nurmatovich, Toxirov Maxmudjon Murodjon o‘g‘li, Absattarov Isomiddin Xotam o‘g‘li

KICHIK BIZNES KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH OMILLARI BO‘YICHA NOMUVOFIQLIKNI ANIQLASH VA BARTARAF ETISH MEXANIZMI 381
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna

TASHQI SAVDO BALANSINI MUVOZANATLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR 386
Rahimov Eshmurod Normurodovich, Misliddinov Ikromjon Kamoliddin o‘g‘li

SIFATLI TIBBIY XIZMAT KO‘RSATISH VA AHOLIGA QAMROVNI TA’MINLASHDA BOSHQARUV QARORLARINING AHAMIYATI 391
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich

SUN’IY INTELLEKT TIZIMLARIDA GIPERPARAMETRLARNI MATEMATIK OPTIMALLASHTIRISH USULLARI 396
Husan Arziqulov Normurod o‘g‘li

ENHANCING THE SERVICE SECTOR AS A MEANS OF CREATING EMPLOYMENT IN TOURISM INFRASTRUCTURE 401
Zarikeev Rasul Polatovich

EXPANDING BANK CREDIT OPPORTUNITIES FOR FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN 406
Isakov Janabay Yakipbaevich

BANKS’ BROKERAGE AND ADVISORY SERVICES IN FACILITATING SECURITIES TRANSACTIONS AND IMPROVING MARKET LIQUIDITY 412
Isakov Isobek Janabay uli

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ 416
Ибрагимов Мансур Ахметович

ОПТИМИЗАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОВАЙДЕРОВ В УСЛОВИЯХ ПОСТРОЕНИЯ НОВЫХ ЦЕПЕЙ ПОСТАВОК 421
Маннапова Феруза Фахриддин кызы

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISLOM MOLIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 428
Isroilov Obid Olimjonovich

OZIQ-OVQAT BOZORI KON’YUNKTURASINI BAHOLASHDA KO‘P OMILLI REGRESSIYA MODELINING SAMARADORLIGI 433
Abduraxmonov Adxamjon Sultonboyevich

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

AHOLI TURMUSH TARZINI YAXSHILASHNING ISTIQBOLLARI.......438
Djuraeva Didora Sobirjonovna

ZAMONAVIY MOLIYAVIY INFRATUZILMANING INSTITUSIONAL ASOSLARI: TO‘LOV TIZIMLARI NAZARIYASI VA O‘ZBEKISTON AMALIYOTI.......441
Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich

XIZMAT KO‘RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLI MENEJMENT VA SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA STRATEGIK BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISH.......449
Zayavitdinova Nafisa Muxammadovna

CORPORATE GOVERNANCE, FDI, AND URBANIZATION IN THE GREEN ECONOMIC TRANSFORMATION OF UZBEKISTAN.......454
Ablaeva Valentina

FEMALE ENTREPRENEURSHIP AND MICRO-ENTERPRISE DEVELOPMENT.......460
Dilafruz Kuchkorova

LEGIRLANGAN PO‘LATLARDAN TAYYORLANGAN PROKATLASH JO‘VALARINI CHIDAMLILIGINI OSHIRISH UCHUN TERMIK PUXTALASH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH.......466
Saydumarov Botir Muradovich, Berdiyev Darob Murotovich, Tashmatov Ravshan Qobilovich

SHAMOL TURBINASINING IKKI TOMONLAMA TA’MINLANADIGAN ASINXRON GENERATORI O‘TKINCHI JARAYONLARINING TAHLILI.......471
Bekishev Allabergen Yergashevich, Kurbonov Najmiddin Abduxamidovich,
Yunusov Obidxon Abdivait o‘g‘li, Jo‘rayev Doston Majid o‘g‘li

TIJORAT BANKLAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI.......479
Babaxanova Dildora Rustamovna

RAQOBAT USTUNLIGIGA ERISHISHDA ZAMONAVIY MARKETING TEXNOLOGIYALARINI QO‘LLASH.......485
Meliqulov Abduhalil Norinovich

JAMOAT AHAMIYATIGA EGA TASHKILOTLAR TOIFASIGA KIRITISH MEZONLARI, ULARNING MOLIYAVIY HISOBOTLARI VA AUDITIGA QO‘YILADIGAN TALABLAR.......490
Shodiyev Murodjon Bakirovich

EFFICIENCY OF IMPROVING THE IT SERVICES EXPORT.......494
Uzakov Ortik Shaymardanovich

CHORVACHILIKDA ILK VETERINARIYA XIZMATI TARIXI: QADIMGI O‘ZBEKISTON MISOLIDA.......499
Sayfudinova Djamila Badridinovna

AHOLINI IJTIMOIY HIMOYALASH TIZIMINI BOSHQARISHGA BAG‘ISHLANGAN DASTLABKI ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI VA ULARNING TAHLILI.......503
Xamroyev Anvar Ashurovich

AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI HAMDA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY AFZALLIKLARI.......508
A.A.Abduvoxidov

NODAVLAT OLIY TA’LIM MUASSASALARINING MOLIYAVIY HOLATINI KOMPLEKS BAHOLASH VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH.......518
Turmanqulov Norpo‘lat Sa’dullayevich

PERFORMANCE APPRAISAL FAIRNESS AND EMPLOYEE OUTCOMES IN UZBEKISTAN’S EDUCATIONAL INSTITUTIONS: A QUANTITATIVE INVESTIGATION.......525
Farida Nishanova

SANOAT KORXONALARIDA SIFAT BOSHQARUVI TIZIMLARINING ISHLAB CHIQARISH JARAYONIGA TA’SIRI.......535
O‘.M. Baytanov

DIGITAL METHODS FOR MONITORING HAND HYGIENE AND AUTOMATIC NAIL SEGMENTATION USING COMPUTER VISION TECHNOLOGIES 540
Shavkat Shukhratovich Azimov, Temurbek Zokir Ugli Daminov, Durdona Nurjonovna Rasulova, Dilorom Umrzakovna Nalibaeva

MATLAB-BASED OPTIMIZATION OF METHANE FEED INTAKE IN A GTL PLANT FOR SYNTHETIC FUEL PRODUCTION....545
U.T. Beshimov, U.R. Azamatov, A.G. Makhsumov, E.E. Mashaev

НЕОБХОДИМОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОПТИМАЛЬНОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ВЛОЖЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ЗНАЧИМЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ 554
Зайналов Ж.Р. , Абдуллаева С.Ш., Нурмухамедов А.М.

INFORMATIKA FANINI O‘QITISHDA ONLAYN TEST VA AVTOMATIK BAHOLASH TIZIMLARI: INNOVATSION METODLAR, ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA DOLZARB MUAMMOLAR TAHLILI....561
Nasriddinov Zaynobiddin Xusniddin o‘g‘li, Sayidov Nozimjon Abdulnosirovich

SERVOMOTORLARNING XARAKTERISTIKALARI 565
Pirmatov Nurali Berdiyarovich, Egamov Akmal Mamarasulovich, Mamarasulov Nodir Akmal o‘g‘li

XIZMAT KO‘RSATISH SOHASINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH....572
O‘rinov Komiljon Kozimovich

MAISHIY XIZMAT KO‘RSATISHDA SIFAT NAZORATINI OSHIRISHNI RAQAMLASHTIRISH YO‘LLARI....576
Meliyev X.T.

INVESTIGATION OF THE EFFICIENCY OF FATS AND OILS REMOVAL FROM WASTEWATER GENERATED BY PUBLIC CATERING ENTERPRISES 585
Durdona Obutjonova, Xayrullo Ibroximov, Ahmadjon Ibadullaev, Umar Chorshanbiev, Babaev Askar

INSON KAPITALINING IQTISODIY MAZMUNI, UNI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARI VA O‘ZBEKISTONDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 591
Ismailova Gulruh Faxriddinovna

HUDUDLARDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNI RIVOJLANTIRISH VA AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI....596
Azlarova Mushtariybegim Abror qizi

NORASMIY BANDLIK VA DAROMADLARNI SOLIQQA TORTISHDA SOLIQ IMTIYOZLARIDAN FOYDALANISH TAHLILI 600
Bozorova Ozoda Raximovna

DAVLAT KORXONALARINI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) ORQALI XUSUSIYLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI (“UZAUTO MOTORS” VA “O‘ZBEKTELEKOM” AJ MISOLIDA)....605
Razikov Ulug‘bek Zaripovich

QURILISHDA INNOVATSION FAOLIYAT TUSHUNCHASI VA TURLARI 611
B.K.Abdusamatov, I.A.Yusupov

ИССЛЕДОВАНИЕ МЕТОДОВ ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПОДВИЖНЫХ ПЕСКОВ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАЩИТНЫХ ЛЕСНЫХ ПОЛОС ВДОЛЬ ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ 615
Лесов Кувандык Сагинович, Хуршида Абдимуминовна

SURXONDARYO VILOYATI TUMANLARIDA INVESTITSIYA MUHITINI YAXSHILASH OMILLARI....621
Qosimova Nodira Saidovna

QISHLOQ XO‘JALIGI ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI OPTIMALLASHTIRISH VA RENTABELLIKNI OSHIRISH STRATEGIYALARI (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA) 627
Sanjarbek Sotvoldiyev Dilshodbek o‘g‘li, Qodirov Zohidjon Eraliyevich

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

YIRIK KORXONALARDA SOLIQ NAZORATI TEKSHIRUVLARIGA OID ILMIY TALQINLARNING TAHLILI 632
Qo'shaqov Asrorjon Nematjonovich

QUYOSH ISSIQXONALARIDA QUYOSH ENERGETIK QURILMALARIDAN FOYDALANISH USULLARI VA TEXNIK YECHIMLARI 640
Komilova Nodira Abdirahmon qizi

IT-KORXONALARIDA INVESTITSIYA VA EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI TAHLILI 648
Uzaqov Ortik Shaymardanovich

O'ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHIDA XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ISHTIROKIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN LOYIHALAR TAHLILI 655
Rasulova Dilfuza Valiyevna

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПОДОТРАСЛЕЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА 666
Уролова Севара Бехзод кизи

MAHALLIY BUDJETLARNI SHAKLLANTIRISH VA TAQSIMLASH JARAYONIDA FUQAROLAR ISHTIROKI: SO'ROVNOMA NATIJALARI ASOSIDA TAHLIL 672
Shukurova Parizod, Soatova Nodira Boboxonovna

TRANSPORT SOHASIDA DASTURIY BUDJETLASHTIRISH: XORIJIY TAJRIBA....677
Mirzayeva Dildora Inomovna, Alijonov Ahadjon Hasanboy o'g'li

BOSHQARUV ETIKASINING ZAMONAVIY BIZNESDA TUTGAN O'RNI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI 686
Suyunov Dilmurod Xolmurodovich, Qodirov Tuyg'un Uzoqovich

XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI INNOVATSION-TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH YO'NALISHLARI 694
Sh.A.Sultonov

MINTAQAVIY INVESTITSION SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MODELLARINING ROLI 700
Qobilov Anvar Eshpo'latovich

MASHINASOZLIKDA DETALLARNI SARALAB YIG'ISHNING AFZALLIGI VA AHAMIYATI 705
Baxramov Faxridin Xuzriddinovich, Abdixamidov Nurbek Ural o'g'li, Abdullayev Djura Xudoyorovich

ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕХАНИЗМОВ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ СТРОИТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ ЭСКРОУ-СЧЕТОВ 712
Жаксымуратов Казбек Раджович

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 717
Nurullayev Baxrom Botirovich

XIZMATLAR SOHASI RIVOJIDA DAROMADLARNING INKLYUZIV O'SISHI, KAMBAG'ALLIK DARAJASI TUSHISHINING MUHIM OMILIDIR 724
Saparov Murod Irgashovich

BOZOR MUNOSABATLARI RIVOJLANISHI SHAROITIDA SOLIQ TIZIMINING DOLZARB MASALALARI 728
Umurzak Rajabov

TIJORAT BANKLARIDA RESURS BAZASI SHAKLLANISHINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 734
Bolibekov Shahboz Baxodir o'g'li

OLIY TA'LIM VA ISHLAB CHIQARISH KORXONALARI O'RTASIDAGI INNOVATSION HAMKORLIK 741
Uzaydullayev Sherzod Shukurullayevich

QURILISH TARMOG‘IDA KICHIK VA YIRIK KORXONALAR IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INVESTITSION-INNOVATSION MEXANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH..................744
Axmedova Nilufar Shuxratovna

КЛЮЧЕВЫЕ ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА ПЕДАГОГА КАК ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ..................750
Киличева Феруза Бешимовна

NEYROPSIXOLINGVISTIKADA INVERSIV GAP KONSTRUKSIYALARINING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI..................755
Tuyboyeva Shakhnoza

ROLE OF MODERN MODELS IN REGIONAL PRODUCTION MANAGEMENT..................758
Abdullayev Muzaffar Abdujabbarovich

HUDUDIY BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MONITORING TIZIMINING AHAMIYATI..................761
Karimova Shirin Zoxid qizi

MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA ILG‘OR XORIJ TAJRIBASI..................766
Xolmatova Asila Menglimurod qizi

QASHQADARYO VILOYATIDA NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARINING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI..................773
Sattorov Firdavs Ziyodullayevich

TUSHUM VA DAROMAD HISOBI KATEGORIYALARINI XALQARO MOLIYAVIY HISOBOT STANDARTLARI ASOSIDA TAHLILI..................777
Bayjanov Sarsengaliy Xalmuratovich

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TADBIRKORLIKDA XALQARO SAVDO MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARINI SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH..................783
Xudayberdiyev Otabek Absalomovich

QASHQADARYO VILOYATINING TABIIY TURISTIK RESURSLARI VA ULARNING TURIZM RIVOJLANISHIDAGI ROLI..................790
Suyunova Dilnoza Mexridin qizi

O‘ZBEKTELEKOM AK TEXNIK SAMARADORLIGINI BAHOLASH: DEA CCR MODELI VA MALMQUIST TFP INDEKSI ASOSIDA TAHLIL..................794
Salimova Husniya Rustamovna

BIZNES-JARAYONLARNI MODELLASHTIRISHNING MOHIYATI VA ULARNI MOLIYAVIY-IQTISODIY KO‘RSATKICHLAR ORASIDAGI BOG‘LIQLIK..................800
Qarshiyeva Moxinur Olim qizi

XORIJIY TURISTLAR UCHUN KREATIV VA JOZIBADOR TURIZM MAHSULOTLARINI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI..................805
Abdurasulov Shavqiddin Erkin o‘g‘li

XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI MOLIYAVIY RESURSLARINING O‘ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI LOYIHALARDAGI ROLI VA SAMARADORLIGI..................811
Rasulova Dilfuza Valiyevna

IQTISODIY O‘SISH VA ISHSIZLIK O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNING NAZARIY MODELLARI..................818
Rasulev Alisher Fayziyevich, Qodirov Asliddinxo‘ja Mahammadjon o‘g‘li

RESPUBLIKAMIZDAGI YIRIK AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA “XALQCHIL IPO”NI O‘TKAZISH ISTIQBOLLARI..................822
Ibragimov G‘anijon G‘ayratovich

МЕТОДОЛОГИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ ВИНОГРАДНОЙ ОТРАСЛИ..................829
Сапаев Д.Х.

SABZAVOT EKISHDA TUPROQNING FIZIK-MEXANIK XUSUSIYATLARI 835
Ravshanov Hamraqul Amirqulovich, Aliqulova Sevara Muxiddinovna

TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI LOYIHAVIY MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH..839
Abdurazakova Nasiba Sultanovna

O‘ZBEKISTON HUDUDLARINI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINING ROLINI YANADA KUCHAYTIRISH YO‘NALISHLARI 844
Bekchanov Davron Masharipovich

TOG‘LI SHAROITLARDA AVTOGREYDERLARNING YOQILG‘I SARFIGA TA’SIR QILUVCHI FAKTORLAR..848
Sarmonov Azizbek Xoshimjonovich, Abdukarimova Shoxsanam Murodjon qizi

JAHON AMALIYOTIDA TASHQI SAVDO SIYOSATINI TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI VA ILG‘OR TAJRIBALAR..855
G‘iyosov Ilhom Karimovich, Toxirova Risolat Abdushukur qizi

O‘ZBEKISTONDA ISLOMIY BANK XIZMATLARINI TATBIQ QILISH IMKONIYATLARIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR..862
Absamatov Asqar Ergashovich

ALOQA XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI ASOSIY YO‘NALISHLARI..868
Nazarov Sanjar Nasridinovich

RAQAMLI MEXANIZMLAR ASOSIDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI..873
Abdiyev Alimardon Chorshanbiyevich, Shamsiyeva Ruxsora Nasirovna

MAMLAKATIMIZ MAHALLALARIDA TADBIRKORLIK VA HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANISH DINAMIKASI TAHLILI..876
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich

O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA RESURSLARIDAN FOYDALANISHNI MODELLASHTIRISH..880
Qo‘ziboyev Behzod Hamidovich

BARQAROR SANOAT VA ESG INTEGRATSIYASI: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR..884
Turg‘unov Jasurbek Alimardon o‘g‘li

ОТ ТРАДИЦИОННОГО ПОЛИВА К ТОЧНОМУ ОРОШЕНИЮ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДЫ В ХЛОПКОВОДСТВЕ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ 890
Рахимов Олим Хамитович, Гулчехра Салимовна Нарзуллаева

DIGITAL TECHNOLOGIES AS A KEY DRIVER OF SOCIO-ECONOMIC PROGRESS: A QUANTITATIVE ANALYSIS OF IMPACT TRANSMISSION MECHANISMS 898
Bozorova Irina Jumanazarovna

RAQOBQTBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA MEHMONXONA INNOVATSIYALARINING STRATEGIK AHAMIYATI..904
Usmanova Gulida Valiyevna

KO‘CHMAS MULK QIYMATINI OMMAVIY BAHOLASH UCHUN KOBB-DUGLAS GIBRID MODELINI QO‘LLASH..910
Xushvaqtov Jasur Shuhrat o‘g‘li

САНИТАРНО-ЗАЩИТНАЯ ЗОНА КАК ИНСТРУМЕНТ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КРУПНОМАСШТАБНЫХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОЕКТОВ (НА ПРИМЕРЕ ШЕРАБАДСКОЙ СОЛНЕЧНОЙ ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ СТАНЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН)..919
Омандавлатов Сирожиддин Содикович

ZAHARLI CHIQINDILARNING ATROF-MUHIT VA INSON SALOMATLIGIGA TA’SIRINI KOMPLEKS BAHOLASH..924
Ruziyeva Iroda Davutovna, Mavlonova Shaxnoza Raxmatovna

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ТРАНСПОРТНЫЕ СИСТЕМЫ НА ОСНОВЕ VANET ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ....930
Лазарев Амир Пишембаевич, Шахобиддинов Алишер Шопатхиддинович

STRENGTHENING THE FINANCIAL RESOURCE BASE OF COMMERCIAL BANKS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION....938
Dilnoza Xaitboyeva

SHAHAR INFRATUZILMASIDA NOGIRONLIGI BOR SHAXSLAR UCHUN TO'SIQSIZ MUHITNI TASHKIL ETISHDA XALQARO YONDASHUVLAR....941
Karimova Laziza Jaxongir qizi

BANK RISKLARINI BOSHQARISHDA RISK-APPETIT TUSHUNCHASI VA UNI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYALARI....946
O'ktamova Nozima Narzulla qizi, Mirzaraximova Nurhayot Bahrom qizi

O'ZBEKISTONDA MILLIY TAOMLARNING TURISTLAR SAYOHAT MOTIVATSIYASIGA TA'SIRINI BAHOLASH....950
Turayev Ziyadulla Norsoatovich

O'ZBEKISTONDA TURIZM TURLARINI TRANSFORMATSIYALASH VA DIVERSIFIKATSIYALASH CHEGARALARINI TIZIMLI TAHLIL ASOSIDA ANIQLASH USLUBIYOTLARI....956
Saidova Dilfuza Abdufattohovna

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

O'ZBEKISTONDA TURIZM TURLARINI TRANSFORMATSIYALASH VA DIVERSIFIKATSIYALASH CHEGARALARINI TIZIMLI TAHLIL ASOSIDA ANIQLASH USLUBIYOTLARI

Saidova Dilfuza Abdufattohovna
Shaxrisabz davlat pedagogika instituti,
Ta'lim sifati nazorati bo'limi bosh mutaxassisi, PhD
ORCID: 0009-0006-4170-5535
dilfuza_989@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini tizimli tahlil asosida aniqlashning nazariy-metodologik asoslari ishlab chiqilgan. Tadqiqotda turizm sohasi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida qaralib, uning resurs salohiyati, infratuzilma holati, bozor talablari, ekologik va ijtimoiy cheklovlari o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Turizm turlarini modernizatsiya qilish imkoniyatini baholash uchun transformatsiya indeksi (TTI), turizm portfelini muvozanatlashtirish uchun diversifikatsiya indeksi (DI) hamda ekologik, ijtimoiy va infratuzilmaviy sig'im modellari taklif etildi. 2020-2024 yillar statistik ma'lumotlari asosida turizm sohasining o'sish dinamikasi va tarkibiy o'zgarishlari tahlil qilinib, jadal rivojlanish sharoitida chegaralarni ilmiy asosda belgilash zarurati asoslandi.

Kalit so'zlar: turizm turlari, transformatsiya, diversifikatsiya, tizimli tahlil, turistik sig'im, barqaror rivojlanish, integral indeks, raqobatbardoshlik, hududiy ixtisoslashuv, turizm portfeli, infratuzilma, ekologik cheklovlar, investitsiya samaradorligi.

Abstract. This article develops theoretical and methodological foundations for determining the boundaries of transformation and diversification of tourism in Uzbekistan on the basis of systematic analysis. The study looked at the tourism sector as a complex socio-economic system, analyzing its resource potential, infrastructure situation, market demands, environmental and social constraints in a way that is interrelated. Transformation Index (TTI), diversification index (DI) to balance the tourism portfolio, and environmental, social, and infrastructural capacity models were proposed to assess the possibility of modernizing tourism types. Based on the statistical data of 2020-2024, the dynamics of growth and structural changes of the tourism industry were analyzed and the need to establish boundaries on a scientific basis in the conditions of rapid development was justified.

Keywords: tourism types, transformation, diversification, systematic analysis, tourist capacity, sustainable development, integrated index, competitiveness, territorial specialization, tourism portfolio, infrastructure, environmental constraints, investment efficiency.

Аннотация. В данной статье разработаны теоретико-методологические основы определения границ трансформации и диверсификации видов туризма в Узбекистане на основе системного анализа. В исследовании рассматривалась индустрия туризма как сложная социально-экономическая система, анализировалась взаимосвязь ее ресурсного потенциала, состояния инфраструктуры, требований рынка, экологических и социальных ограничений. Были предложены индекс трансформации (TTI) для оценки возможности модернизации туристических видов, индекс диверсификации (DI) для балансировки туристского портфеля, а также модели экологической, социальной и инфраструктурной емкости. На основе статистических данных за 2020-2024 годы была проанализирована динамика роста и структурные изменения туристской отрасли, обоснована необходимость научно обоснованного установления границ в условиях ускоренного развития.

Ключевые слова: виды туризма, трансформация, диверсификация, системный анализ, туристская емкость, устойчивое развитие, интегрированный индекс, конкурентоспособность, территориальная специализация, туристский портфель, инфраструктура, экологические ограничения, эффективность инвестиций.

KIRISH

Global iqtisodiyotda turizm xizmatlar sohasining eng dinamik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. U yalpi ichki mahsulot oʻsishiga hissa qoʻshish, valyuta tushumlarini koʻpaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ragʻbatlantirish, shuningdek, hududlar oʻrtasida iqtisodiy faollikni muvozanatlashtirishda muhim oʻrin tutadi. Turizmning multiplikativ ta’siri tufayli transport, qurilish, savdo, umumiy ovqatlanish, hunarmandchilik va xizmat koʻrsatish sohalari ham parallel ravishda rivojlanadi. Shu jihatdan turizm faqat sayyohlarni qabul qilish bilan cheklanmaydi, balki kompleks ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida namoyon boʻladi.

Oʻzbekiston sharoitida turizm strategik tarmoq sifatida belgilangan boʻlib, mamlakatning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyasida ustuvor yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Respublikaning boy madaniy merosi, me’moriy yodgorliklari, ziyorat maskanlari, togʻli va choʻl hududlari, milliy an’ana va urf-odatlari turizmni koʻp tarmoqli rivojlantirish uchun mustahkam resurs bazasini yaratadi. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi tarixiy shaharlar xalqaro turistik makonda allaqachon tan olingan markazlar hisoblanadi. Biroq zamonaviy talablar sharoitida faqat tarixiy-madaniy turizmga tayanish yetarli emas.

Jahonda turistik talab strukturasi oʻzgarmoqda. Sayohatchilar individuallashgan xizmatlar, ekologik toza muhit, agroturizm, ekstremal turizm, tibbiy va sogʻlomlashtirish yoʻnalishlariga tobora koʻproq qiziqish bildirmoqda. Raqamli texnologiyalar, onlayn bronlash tizimlari va axborot shaffofligi turizm bozorida raqobatni yanada kuchaytirmoqda. Bunday sharoitda mamlakat turizm sohasining raqobatbardoshligini saqlab qolish va oshirish uchun uning tarkibiy tuzilmasini qayta koʻrib chiqish talab etiladi.

Hozirgi bosqichda jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan transformatsiya jarayonlari turizm sohasiga ham bevosita ta’sir koʻrsatmoqda. Globallashuv, raqamli texnologiyalar rivoji, iste’molchilar xulq-atvoridagi oʻzgarishlar, barqaror rivojlanish konsepsiyasining ustuvorlashuvi turizmni an’anaviy yondashuvlar asosida boshqarishni samarasiz qilib qoʻymoqda. Turizm endilikda faqat sayyohlarni qabul qilish va xizmat koʻrsatish bilan cheklanmaydi, balki hududiy brending, madaniy diplomatiya, investitsiya muhitini yaxshilash va ijtimoiy kapitalni shakllantirish vositasi sifatida qaralmoqda.

Oʻzbekiston sharoitida mazkur masala yanada dolzarbdir. Chunki mamlakat iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, xomashyoga bogʻliqlikni kamaytirish va xizmatlar sohasini kengaytirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Turizm esa tabiiy va madaniy resurslarga tayangan holda qoʻshimcha qiymat yaratish imkonini beruvchi tarmoqdir. Biroq bu imkoniyatdan samarali foydalanish uchun sohaning ichki tuzilmasini qayta koʻrib chiqish talab etiladi.

Amalda kuzatilayotgan holat shundan iboratki, turistik oqim asosan bir necha tarixiy shaharlarda jamlangan. Bu esa infratuzilmaga yuqori bosim yuklaydi, mavsumiylikni kuchaytiradi va daromadlarning hududlar boʻyicha noteng taqsimlanishiga olib keladi. Ayni paytda respublikada togʻli hududlar, choʻl landshaftlari, qishloq xoʻjaligi zonalari, shifobaxsh mineral manbalar va milliy an’analarga asoslangan turizm turlari toʻliq ishga solinmagan. Demak, turizmni diversifikatsiya qilish orqali hududiy iqtisodiy faollikni kengaytirish imkoniyati mavjud.

Shu bilan birga, turizm sohasidagi notoʻgʻri strategik qarorlar salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Masalan, bozor talabini yetarli tahlil qilmasdan amalga oshirilgan loyihalar investitsiya samaradorligining past boʻlishiga sabab boʻladi. Ekologik imkoniyatlar hisobga olinmagan holda rivojlantirilgan hududlarda tabiiy resurslar yemirilishi, bioxilma-xillikning kamayishi va atrof-muhit ifloslanishi kuzatilishi mumkin. Shu bois turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini ilmiy asosda belgilash zarurati ortib bormoqda.

Bundan tashqari, turizm sohasi tashqi omillarga yuqori darajada bogʻliq. Pandemiya, xalqaro transport cheklovlari, geosiyosiy oʻzgarishlar yoki global iqtisodiy inqirozlar turistik oqimga bevosita ta’sir koʻrsatadi. Bunday sharoitda bir yoʻnalishga ixtisoslashgan turizm modeli xavfli hisoblanadi. Diversifikatsiya esa xavflarni tarqatish va sohaning barqarorligini ta’minlash imkonini beradi.

Yana bir muhim jihat - ijtimoiy omillardir. Turizm aholi bandligi, daromad manbalari va hayot sifatiga ta’sir koʻrsatadi. Lekin turizmni nazoratsiz rivojlantirish narxlar oshishi, yer resurslaridan foydalanishda muammolar, madaniy qadriyatlarning tijoratlashuvi kabi holatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun transformatsiya va diversifikatsiya chegaralarini belgilashda mahalliy aholi manfaatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm mahsuloti ham oʻzgarmoqda. Onlayn platformalar orqali individual turlar, kichik guruhli sayohatlar, tajribaga asoslangan turizm keng tarqalmoqda. Bu esa turizm infratuzilmasini, marketing strategiyalarini va kadrlar tayyorlash tizimini qayta koʻrib chiqishni talab etadi. Agar ushbu jarayonlar tizimli tahlilga tayanmasa, sohadagi islohotlar kutilgan natijani bermasligi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini aniqlash faqat nazariy emas, balki amaliy ahamiyatga ega vazifadir. U strategik rejalashtirish, investitsiya siyosatini shakllantirish, hududiy dasturlar ishlab chiqish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ilmiy asos boʻlib xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash masalasi xalqaro ilmiy makonda, avvalo, barqaror rivojlanish, manzil (destination) raqobatbardoshligi, sig'im (carrying capacity) va «overtourism», hamda hududiy (place-based) boshqaruv nazariyalari doirasida shakllangan. O'zbekistonda esa tadqiqotlar ko'proq muayyan turizm turlari (ziyorat, ekoturizm, agroturizm) yoki sohaning institutsional-huquqiy asoslarini yoritishga qaratilgan bo'lib, diversifikatsiyaning «chegaralari»ni tizimli mezonlar orqali aniqlash yo'nalishi yetarlicha umumlashgan metodologiyaga aylanmagan.

R.Batler tomonidan ilgari surilgan «Tourism Area Life Cycle» (TALC) modeli turistik hududlar vaqt o'tishi bilan rivojlanish bosqichlarini (o'sish, yetuklik, stagnatsiya va h.k.) bosib o'tishini ta'kidlab, boshqaruv qarorlarini «qaysi bosqichda qanday intervensiya» tamoyili bilan asoslashga xizmat qildi. Tanqidiy nuqtai nazardan, TALC ko'p holatlarda umumiy dinamikani yaxshi tushuntirsa-da, «chegara» tushunchasini (ekologik, ijtimoiy, infratuzilmaviy) anik hisob-kitob qilib bermaydi: model ko'proq konseptual bo'lib, amaliy rejalashtirishda indikatorlar tizimi bilan bog'lanmasa, boshqaruvda subyektivlik saqlanib qoladi.[1] Shu sabab TALC keyingi ishlarida raqamli innovatsiyalar, moslashuvchan boshqaruv (adaptive management) bilan integratsiya qilinishi tendensiyasi kuchaygan.

UNWTOning turizm manzillari uchun barqaror rivojlanish indikatorlari bo'yicha qo'llanmasi turizm ta'sirini o'lchashda iqtisodiy-ijtimoiy-ekologik ko'rsatkichlarni kompleks qo'llashni taklif qiladi va indikatorlarni bosqichma-bosqich ishlab chiqish (participatory approach) zarurligini ko'rsatadi. Kuchli tomoni - indikatorlar tizimi orqali "chegara"ni baholash imkoni kengayadi. Kamchiligi - indikatorlar ro'yxati keng bo'lgani uchun amaliy tadbiqda ma'lumotlar yetishmasligi va turli hududlar kesimida so'zsiz universal «me'yor» berish qiyinligi saqlanadi.[2] Demak, O'zbekiston sharoitida indikatorlarni «tayyor» qabul qilish emas, balki resurs va ma'lumot bazasiga moslashtirib lokallashtirish talab etiladi.

So'nggi yillarda turizmda «overtourism» tushunchasi qayta kun tartibiga chiqib, «sig'im»ni faqat son bilan emas, sifat ko'rsatkichlari (aholi roziligi, servis sifati, ekologik holat) bilan birga baholash kerakligi ta'kidlanmoqda. UNWTOning shahar turizmida o'sishni boshqarish bo'yicha hisobotida ham miqdoriy va sifat indikatorlarini birgalikda qo'llash muhimligi qayd etilgan. [2]

ES PONning metodik qo'llanmalari esa sig'imni hududiy ma'lumotlar asosida hisoblash, monitoring va prognoz qilish instrumentlariga e'tibor qaratadi. Tanqidiy jihat: «carrying capacity» amaliyotida ko'pincha bir indikatorga ortiqcha suyanish (masalan, faqat turistlar soni) yoki aksincha me'yorlarni juda ko'paytirib yuborish (hisoblashni qiyinlashtirish) muammosi bor.[3] Shu bois, amaliyotda «chegara» tushunchasi ko'p mezonli (multi-criteria) va adaptiv monitoringka tayanishi kerak.

Ritchie va Crouch manzil raqobatbardoshligini barqarorlik bilan bog'laydigan konseptual modelni ishlab chiqqan bo'lib, unda «yadro resurslar», «qo'llab-quvvatlovchi omillar», «manzil menedjmenti», «siyosat va rejalashtirish» kabi bloklar o'zaro bog'liq ko'riladi.[4]

Dwyer va Kim esa raqobatbardoshlik determinantlari va indikatorlarini tizimlashtirib, talab (demand) va vaziyat omillarini ham hisobga oluvchi integratsiyalashgan modelni taklif qiladi.[5] Tanqidiy jihat: raqobatbardoshlik modellari diversifikatsiyani asoslashda qo'l kelsa-da, ular ko'pincha «qancha diversifikatsiya qilish kerak?» degan savolga aniq chegara bermaydi; ya'ni «qaysi paytda diversifikatsiya xavfni pasaytiradi, qaysi paytda resursni sochib yuboradi» masalasi ko'proq amaliy indikatorlar, sig'im va investitsiya samaradorligi hisoblari bilan bog'langanda yechim topadi.

OECD hujjatlarida turizm tiklanishi fonida ayrim manzillarda talabni boshqarish, aholi va muhitga ta'sirni pasaytirish, turizmni kuchliroq va diversifikatsiyalashgan qilish zarurati qayd etiladi.[6,7] Ushbu yondashuvning kuchli tomoni - «destination governance», ma'lumotlarga asoslangan qarorlar va moslashuvchan boshqaruvni siyosat darajasiga olib chiqadi. Kamchiligi - OECD tavsiyalari ko'pincha umumiy bo'lib, har bir mamlakatda resurs, institut, ma'lumot sifati turlicha ekani sababli lokal metodologiya talab etiladi.

O'zbekistonda turizmni 2019-2025-yillarda rivojlantirish konsepsiyasida turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish, sifatni oshirish, infratuzilmani takomillashtirish va investitsiyalarni jalb etish kabi maqsadlar belgilangan.[8] Biroq ushbu hujjatlar strategik maqsadlarni belgilasa-da, amaliyot uchun «diversifikatsiya chegaralari»ni hisoblashning yagona metodik paketini (indikatorlar to'plami, vaznlar, me'yorlar) to'liq shakllantirib bermaydi. Demak, ilmiy tadqiqotlarda aynan shu «metodologik ko'prik»ni qurish zarur.

Ayrim ilmiy tadqiqot ishlarda turizm faoliyatini diversifikatsiya qilishning iqtisodiy xavfsizlik va raqobatbardoshlikka ta'siri ta'kidlanadi, turizm mahsuloti turlarini kengaytirishning umumiy yo'nalishlari ko'rsatiladi.[9] Tanqidiy jihatdan ko'rib chiqadigan bo'lsak: ko'p ishlarda diversifikatsiya «kerak» degan xulosa bilan cheklanib, «qaysi hududda qaysi turizm turi, qay darajagacha?» degan savollarga yetarli empirik asos (ma'lumotlar, sig'im hisoblari, bozor segmentatsiyasi) bilan javob berilmaydi.

Maxsus turizm turlari bo'yicha tadqiqotlarni tahlil qiladigan bo'lsak: segmentlar bor, ammo o'zaro bog'liq tizim sifatida kam. Buni quyidagi holatlariga e'tibor qaratish mumkin[10]:

- ziyorat turizmi bo‘yicha tadqiqotlarda klaster yondashuvi, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar, ichki turizm bilan bog‘liqlik kabi masalalar ko‘tariladi;

-ekoturizm ishlarida tabiiy hududlar, barqarorlik, infratuzilma va ekologik xavflar haqida fikrlar keltiriladi;

-agroturizm bo‘yicha maqolalar qishloq aholisi daromadini diversifikatsiya qilish, hududiy imkoniyatlar, investitsiya va xizmatlar modeli masalalarini ochadi.

Bu tadqiqotlarning kuchli tomoni - segmentlar kesimida muammo va imkoniyatlar aniq ko‘rsatiladi. Kamchiligi - ular ko‘pincha alohida yo‘nalishlarning ichki tahlili bilan cheklanib, turizm tizimining umumiy arxitekturasida (transport, inson kapitali, mavsumiylik, sig‘im, bozor talabining almashuvchanligi) o‘zaro kompensatsiya va sinergiya masalalarini kam yoritadi. Shu bois «diversifikatsiya chegarasi»ni aniqlash uchun ushbu segment tadqiqotlarini yagona tizimga integratsiya qiluvchi metodologiya talab etiladi.

Ayrim tadqiqotlarda O‘zbekiston turizmining hozirgi holati, diversifikatsiya zarurati, marketing va boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish haqida takliflar keltirilgan.[11] Tanqidiy jihatdan o‘rganadigan bo‘lsak: ushbu ishlar strategik fikrlashga yordam bersa-da, ko‘p holatda «chegara»ni hisoblash (masalan, sayyohlar oqimi me’yori, tabiiy hududning qabul qila olish salohiyati, aholi qabul qilish indeksi, infratuzilma yuklanishi) uchun formallashgan indikatorlar va vaznli baholash sxemasi yetishmaydi.

Xorijiy ilmiy makonda transformatsiya va diversifikatsiya masalasi TALC, raqobatbardoshlik modellari, barqarorlik indikatorlari va «overtourism/carrying capacity» konsepsiyalari orqali nazariy jihatdan mustahkamlangan.[12] Biroq hatto xalqaro adabiyotlarda ham «chegara» masalasi ko‘pincha lokal ma’lumot, ko‘p mezonli baholash, va adaptiv monitoring bilan hal qilinadi.

O‘zbekistonda esa normativ hujjatlar diversifikatsiyani strategik maqsad sifatida belgilagan bo‘lsa-da, mahalliy tadqiqotlar asosan segmentlar kesimida tarqoq holda. Demak, mazkur maqolaning vazifasi - xorijiy nazariy asoslarni (indikatorlar, sig‘im, raqobatbardoshlik) mahalliy empirik xususiyatlar bilan bog‘lab, turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini aniqlash uchun tizimli, o‘lchovli uslubiyotni asoslashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O‘zbekistonda turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini tizimli tahlil asosida aniqlash uslubiyotlarini tizimli tahlil, tarixiylik va mantiqiylik, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash usullari qo’llanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turizm turlarini transformatsiyalash deganda mavjud yo‘nalishlarni yangi bozor segmentlariga moslashtirish, xizmatlar sifatini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish, innovatsion boshqaruv va marketing usullarini joriy etish tushuniladi. Diversifikatsiya esa yangi turizm mahsulotlarini shakllantirish, hududiy ixtisoslashuvni kengaytirish va xizmatlar assortimentini boyitishni anglatadi. Bu ikki jarayon o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularni ilmiy asoslanmagan holda amalga oshirish resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelishi mumkin.

Ayni paytda turizm sohasini jadal rivojlantirish ayrim xatarlarni ham keltirib chiqaradi. Haddan tashqari turistik yuklama infratuzilmaga bosim o‘tkazishi, atrof-muhitga zarar yetkazishi, tarixiy yodgorliklarning saqlanish holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuningdek, mahalliy aholi manfaatlarini hisobga olmasdan amalga oshirilgan loyihalar ijtimoiy norozilikka sabab bo‘lishi ehtimoldan xoli emas. Demak, turizmni transformatsiyalash va diversifikatsiya qilish jarayonida muayyan chegaralarni belgilash zarur.

Mazkur chegaralar iqtisodiy samaradorlik, resurs salohiyati, infratuzilma tayyorgarligi, ekologik barqarorlik va ijtimoiy qabul qilinish darajasi kabi ko‘plab omillar bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, turizm sohasini tizimli tahlil asosida o‘rganish, uning ichki va tashqi aloqalarini kompleks baholash, funksional bog‘lanishlarni aniqlash muhim ilmiy vazifadir. Tizimli yondashuv turizmni alohida ob’ekt emas, balki ko‘p omilli, dinamik va ochiq iqtisodiy tizim sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Turizmni transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini aniqlashda asosiy muammo - «qaysi nuqtagacha rivojlantirish mumkin?» va «qaysi nuqtadan boshlab xavf ortib boradi?» degan savollarga aniq javob berishdir. Bu vazifa tizimli yondashuv, ko‘p mezonli baholash va integral indikatorlar orqali hal etiladi.

I. Transformatsiya chegarasini aniqlash modeli

Transformatsiya deganda mavjud turizm turini sifat jihatdan yangilash, bozor segmentini kengaytirish yoki qo‘shimcha qiymat zanjirini chuqurlashtirish tushuniladi.

1. Transformatsiya indeksi (TTI)

$TTI = \alpha R + \beta I + \gamma D + \mu Q - \delta C$ Bu yerda:

R - resurs salohiyati indeksi; I - infratuzilma tayyorgarlik indeksi

D - bozor talab indeksi; Q - xizmatlar sifati indeksi
C - xarajat va cheklovlar indeksi; $\alpha, \beta, \gamma, \mu, \delta$ - vazn koeffitsientlari
Indekslarni hisoblash:
1.1. Resurs indeksi:

$$R = \frac{R_f}{R_{max}}$$ Bu yerda R_f - mavjud resurslar bahosi, R_{max} - maksimal potensial.

1.2. Infratuzilma indeksi:

$$I = \frac{I_a}{I_{opt}}$$ Bu yerda I_a - amaldagi infratuzilma quvvati, I_{opt} - optimal quvvat.

1.3. Bozor talab indeksi:

$$D = \frac{T_y}{T_{trend}}$$ Bu yerda T_y - joriy yil turistlar soni, T_{trend} - trend bo‘yicha prognoz.

1.4. Sifat indeksi:

$$Q = \frac{\sum_{i=1}^{n} q_i w_i}{\sum w_i}$$ Bu yerda q_i-sifat ko‘rsatkichi, w_i - vazni.

1.5. Cheklov indeksi:

$$C = \frac{E + S + F}{3}$$ Bu yerda:

E - ekologik bosim; S - ijtimoiy qarshilik
F - moliyaviy xavf;
Transformatsiya chegarasi sharti:

$$TTI > 1 \Rightarrow \text{Transformatsiya maqbul}$$

$$TTI \le 1 \Rightarrow \text{Chegaraga etiladi}$$

II. Diversifikatsiya chegarasini aniqlash modeli
Diversifikatsiya - yangi turizm turini joriy etish yoki turizm portfelini kengaytirish.
Bu yerda portfel nazariyasi elementlari qo‘llaniladi.
1. Turizm portfeli diversifikatsiya indeksi (DI)

$$DI = 1 - \sum_{i=1}^{n} s_i^2$$ Bu yerda s_i - turizm turining ulushi.

Bu indeks Gerfindal-Hirshman indeksi asosida.
Talqin:
$DI \to 0$ - yuqori ixtisoslashuv; $DI \to 1$ - yuqori diversifikatsiya
2. Diversifikatsiyaning optimal chegarasi

$$DI^* = \frac{\sigma_{max} - \sigma_p}{\sigma_{max}}$$ Bu yerda:

σ_p - portfel xavfi; σ_{max} - maksimal qabul qilinadigan xavf
Agar:
$\sigma_p > \sigma_{crit}$ yangi turizm turini joriy etish talab qilinadi.
III. Turistik sig‘im (Carrying Capacity) modeli
Turizmni chegarasini aniqlashda eng muhim mezon — sig‘im.
1. Ekologik sig‘im:

$K_e = \dfrac{A \times U}{D \times R_f}$ Bu yerda:

A - hudud maydoni; U - foydalanish intensivligi

D - zarar koeffitsienti; R_f - qayta tiklanish koeffitsienti

2. Ijtimoiy sig‘im:

$K_s = \dfrac{L_a}{L_t}$ Bu yerda:

L_a - aholi qabul qilish darajasi; L_t - turistlar soni

3. Infratuzilma sig‘imi:

$K_i = \dfrac{B}{T}$ Bu yerda:

B - joylashtirish quvvati; T - turistlar soni

Chegara sharti:

$T \le \min(K_e, K_s, K_i)$ Agar T ushbu minimumdan oshib ketsa, diversifikatsiya yoki oqimni qayta taqsimlash talab qilinadi.

IV. Integral barqaror rivojlanish indeksi

$S = \theta_1 E_c + \theta_2 S_c + \theta_3 Ec_c$ Bu yerda:

E_c - iqtisodiy samaradorlik; S_c - ijtimoiy barqarorlik

Ec_c - ekologik barqarorlik

$S \ge 0.7 \Rightarrow \text{Barqarorholat}$ V. Metodologiyaning tahliliy xulosasi

Tizimli yondashuv quyidagilarni ta’minlaydi:

1. Turizm turini rivojlantirishdan oldin uning resurs va infratuzilma bazasini baholash.
2. Bozor talabining real trendlarga mosligini aniqlash.
3. Ekologik va ijtimoiy sig‘imni hisobga olish.
4. Portfel diversifikatsiya darajasini optimal nuqtaga keltirish.
5. Xavflarni minimallashtirish.

Shu tariqa, turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralari:

$TTI > 1 \text{va} T \le K_{min} \text{va} DI \approx DI^*$ shartlari bir vaqtda bajarilganda ilmiy asoslangan deb hisoblanadi.

1-jadval. O‘zbekistonga 2020-2025 yillarda kirib kelgan sayyohlar soni

Yillar	Sayyoxlar soni	Turizm tashkilotlari soni
2020	1505,1	337
2021	1881,3	288
2022	5163,2	348
2023	6626,3	593
2024	7957,2	743

Jadvalda keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra, sayyohlar soni 2020-yilda pandemiya ta’sirida keskin pastladi (1,5 mln). 2022-yildan boshlab tez tiklanish kuzatildi va 2025-yilda 11,7 mln ga yetdi (2024 yilga nisbatan +47%). Bu dinamika O‘zbekistonning vizalar liberallashuvi, infratuzilma islohotlari va marketingni modernizatsiya qilish samarasidir. Turistik firmalar soni 2020-2024-yillarda hajmni sezilarli oshirdi: 337 dan 743 taga. Bu xizmat ko‘rsatish imkoniyatlarining kengayishi va bozor ishtirokchilari faoliyatini ko‘payishi bilan bog‘liq. Xizmat ko‘rsatilgan shaxslar ham ikki barobardan ziyod oshdi.

2020-2024-yillarda O‘zbekiston turizmi tez tiklandi va o‘sdi. Turistlar sonidagi keskin o‘sish, firmalar faoliyatining kengayishi va xizmat ko‘rsatish hajmining oshishi turizmni iqtisodiy jihatdan ahamiyatli tarmoqqa aylantirdi. Integral indeks ko‘rsatkichlari turizmni transformatsiyalash va diversifikatsiyalash uchun muhim mezonlar tizimini belgilashda foydalanilishi mumkin. Bu usul turizmni rejalashtirishning ilmiy asoslangan mexanizmlaridan biri sifatida xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekistonda turizm sohasini strategik tarmoq sifatida rivojlantirish sharoitida uning tarkibiy tuzilmasini ilmiy asosda qayta ko‘rib chiqish zarurati tobora ortib bormoqda. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash jarayonini samarali amalga oshirish uchun, avvalo, uning chegaralarini aniq belgilash talab etiladi. Chegara tushunchasi bu yerda faqat miqdoriy cheklov emas, balki iqtisodiy samaradorlik, resurs imkoniyatlari, ekologik barqarorlik va ijtimoiy qabul qilinish darajasi bilan bog‘liq ko‘p o‘lchamli kategoriya sifatida qaraldi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan tizimli yondashuv turizmni murakkab ochiq tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Resurslar, infratuzilma, bozor talablari, investitsiya muhiti, ekologik omillar va ijtimoiy muhit o‘zaro bog‘liq elementlar sifatida ko‘rib chiqildi. Bu esa turizmni rivojlantirish bo‘yicha qarorlarni yakka ko‘rsatkichlar emas, balki kompleks indikatorlar asosida qabul qilish zarurligini asoslab berdi.

Transformatsiya indeksi (TTI) modeli turizm turining modernizatsiya qilishga tayyorlik darajasini baholash imkonini yaratdi. Ushbu indeks resurs salohiyati, infratuzilma holati, bozor talab dinamikasi va xizmat sifati ko‘rsatkichlarini birlashtirib, cheklovlar va xavflarni inobatga olgan holda hisoblanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, agar transformatsiya indeksi belgilangan me’yordan past bo‘lsa, turizm turini keskin kengaytirish iqtisodiy jihatdan xavfli bo‘lishi mumkin. Demak, mazkur indeks strategik rejalashtirishda filtr vazifasini bajaradi.

Diversifikatsiya modeli esa turizm portfelining muvozanatli tarkibini shakllantirishga xizmat qiladi. Gerfindal–Hirshman indeksiga asoslangan hisob-kitoblar turizm turlarining ulushini tahlil qilish, ixtisoslashuv darajasini baholash va xavflarni minimallashtirish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, turizm portfelining yuqori darajada ixtisoslashuvi daromadlarning tashqi omillarga bog‘liqligini kuchaytiradi. Shu bois diversifikatsiyaning optimal darajasi barqarorlikni ta’minlashning asosiy sharti hisoblanadi.

Turistik sig‘im (carrying capacity) modeli orqali esa turizm rivojlanishining ekologik, ijtimoiy va infratuzilmaviy chegaralari aniqlandi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turistlar oqimi sig‘imdan oshib ketganda infratuzilmaga ortiqcha bosim, atrof-muhitga zarar va mahalliy aholi manfaatlariga zid holatlar yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun turizmni rivojlantirishda sig‘im ko‘rsatkichlarini muntazam monitoring qilish va oqimni hududlar bo‘yicha muvozanatlashtirish talab etiladi.

2020-2025-yillar tahlili turizm sohasida yuqori tiklanish va o‘sish sur’atlarini ko‘rsatdi. Bu holat turizmni kengaytirish uchun qulay sharoit yaratgan bo‘lsa-da, o‘sish sur’atlarining yuqoriligi chegaralarni aniq belgilash zaruratini yanada kuchaytirdi. Barqarorlik mezonlariga amal qilinmagan holda jadal rivojlanish uzoq muddatli istiqbolda samaradorlikni pasaytirishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, u turizmni boshqarish nazariyasida “transformatsiya chegarasi” va “diversifikatsiya chegarasi” tushunchalarini formallashtirdi. Ilmiy jihatdan bu turizmni strategik boshqarishda yangi metodologik yondashuvni taklif etadi. Amaliy ahamiyati esa davlat organlari, hududiy boshqaruv sub’ektlari va xususiy sektor uchun qaror qabul qilish jarayonini aniq indikatorlar asosida tashkil etish imkonini yaratishidan iborat.

Kelgusida ushbu metodologiyani takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlarda tadqiqotlarni davom ettirish maqsadga muvofiq:

-raqamli ma’lumotlar va “big data” asosida turistik oqimlarni prognoz qilish;

-hududiy darajada alohida turizm turlari uchun sig‘im modellarini chuqurlashtirish;

-ekologik va ijtimoiy indikatorlarni statistik hisobot tizimiga integratsiya qilish;

-investitsiya samaradorligi va xavf tahlilini diversifikatsiya modeliga qo‘shish.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, turizm turlarini transformatsiyalash va diversifikatsiyalash chegaralarini tizimli tahlil asosida aniqlash O‘zbekiston turizm sohasining barqaror, muvozanatli va raqobatbardosh rivojlanishini ta’minlashning muhim ilmiy va amaliy sharti hisoblanadi. Ilmiy asoslangan yondashuv orqali turizm iqtisodiyotning yuqori qo‘shimcha qiymat yaratuvchi, hududiy taraqqiyotni rag‘batlantiruvchi va ijtimoiy farovonlikni oshiruvchi tarmog‘iga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Butler R. W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. (TALC).
2. UNWTO. (2004). Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook.

3. World Tourism Organization (UNWTO). (2018). "Overtourism"? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions.
4. ESPON. (2019/2020). Carrying capacity methodology for tourism (methodology handbook / dashboard materials).
5. Ritchie J. R. B., & Crouch G. I. (2003). The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective. CABI.
6. Dwyer L., & Kim C. (2003). Destination Competitiveness: Determinants and Indicators. Current Issues in Tourism.
7. OECD. (2024). OECD Tourism Trends and Policies 2024.
8. OECD. (2021). Building strong and resilient tourism destinations.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. (05.01.2019). PF-5611: "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" (2019–2025 konsepsiyasi).
10. Isadjanov A. (y.). Tourism Development in Uzbekistan: Current … (ilmiy ish/tahlil materiallari).
11. Rustamova A. R. (2025). Ziyorat turizmi klasterlarini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning o'rni.
12. Amriddinova R. (2022). Qishloq turizmi hamda agroturizm… investitsiyalarning ahamiyati.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali 26.06.2023-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №S–5669245 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy